

Sociale coöperaties

De verzorgingsstaat staat onder druk. Al jarenlang. Steeds meer mensen hebben daar last van in hun dagelijkse leven:

- Inkomen: groei van inkomensverschillen
- Arbeid: werkloosheid stijgt
- Zorg: zorg-loosheid neemt toe
- Natuur: aandacht voor natuur en milieu is weggeëbd

Wat kunnen wij als progressieve beweging daar aan doen?

Het antwoord dat in eerste instantie op deze vraag wordt gegeven gaat uit van hetgeen we de afgelopen jaren tegen deze ontwikkeling gedaan hebben en wat de effecten daarvan zijn geweest.

Het antwoord dat we ik in tweede instantie op deze vraag geef gaat uit van hetgeen de komende jaren op ons afkomt en wat we daarvan kunnen verwachten.

1^e antwoord: het antwoord vanuit het verleden

Hoe is onze reactie geweest tegen het onder druk zetten van de verzorgingsstaat? Welk antwoord hebben we daarop gegeven vanuit de progressieve hoek? De overheersende reactie is er een geweest van verweer: we hebben ons te weer gesteld tegen de afbraak van de verzorgingsstaat. Enkele voorbeelden:

- De WAO-beweging heeft jarenlang actie gevoerd onder het motto 'handen af van sociale verworvenheden'. Die leus werd op borden geplakt en met die borden trokken we naar Den Haag. Jaar in jaar uit. De borden bleven gelijk, maar de verworvenheden werden ieder jaar minder!
- Als anti-armoedebeweging zijn we een of twee jaar 7 x rond het gebouwencomplex van de tweede kamer getrokken in Den Haag. In Jericho vielen de muren om, maar in Den Haag bleef alles overeind staan en ging het proces van afbraak van voorzieningen gewoon door.

Ondanks het verweer is de afbraak gewoon doorgegaan en deze afbraak gaat nog steeds door. En waarom gebeurt dat? Waarom gaat deze afbraak nog steeds door?

Omdat wij als progressieve beweging, ja ook wij, het denken dat dwingt tot afbraak van collectieve voorzieningen hebben overgenomen, gewoon hebben overgenomen, onnadenkend als het ware. Velen van ons zijn op de Derde Weg hun ideologische veren kwijt geraakt. We zijn allemaal neo-liberaal geworden in ons denken en ons doen. We hebben de verzorgingsstaat willen redden door hem af te breken, in de hoop dat de kern ervan overeind zou/zal blijven.

Ons verweer is stuk gelopen en loopt nog steeds stuk op voldongen feiten. Is het daarmee zinloos? Nee. Ons verweer was, is en blijft broodnodig. Het zorgt namelijk voor vertraging van de afbraak. Het geeft ons tijd om een alternatief antwoord te ontwikkelen.

Voordat ik in ga op dat 2^e antwoord, wil ik nog even stil staan bij de vraag waarom ons verweer stuk loop. Daarvoor zijn veel oorzaken te noemen. Ik wil er slechts twee noemen die vaak onderbelicht blijven en die juist van belang zijn om de weg naar het 2^e antwoord te vinden.

1. Ons verweer richt zich op de politiek die geen greep meer heeft op de economie. De verzorgingstaat kon worden opgebouwd omdat er toentertijd sprake was van een landeneconomie, waarbij de overheid een regiefunctie had ten aanzien van de markt. Er was weliswaar sprake van een kapitalistisch bestel, maar dat bestel werd in bedwang gehouden door de staat/overheid. Langzamerhand is de positie van de staat echter totaal anders: in plaats van regisseur van de markt is de staat nu dienaar van de markt geworden.
2. Ons verweer creëert geen nieuw collectief bewustzijn, maar blijft zich richten op geïndividualiseerde rechten. De verzorgingstaat is gebouwd op het collectieve fundament van de arbeidersklasse die zich bewust werden van hun bijdrage aan de samenleving en die daarvoor ook erkenning wilden hebben en ook materiële beloning. Doordat de verzorgingsstaat een invulling kreeg met individuele rechten en individuele voorzieningen werd die collectieve basis van de verzorgingstaat ondergraven. Mensen hebben het gevoel voor het collectief verloren. Ze zijn consument van overheidsdiensten geworden in plaats van medeproducenten.
3. Ons verweer wil een eerlijker verdeling van de rijkdom, maar stelt geen vragen bij de wijze waarop die rijkdom vergaard wordt. Een economie die mensen dient, heeft morele inbedding. Er is een economie nodig die mensen niet tegen elkaar opzet als concurrenten, maar die mensen in staat stelt zich wederzijds te erkennen en te respecteren als leden van een gemeenschap, als mensen die met elkaar samenwerken. Ons verweer is er niet of onvoldoende op gericht om een economie tot stand te brengen die vanuit zichzelf gericht is op gerechtigheid.

2e antwoord: het antwoord vanuit de toekomst

Dicht bij huis in onze eigen dagelijkse omgeving zijn initiatieven die een voorbode zijn van de toekomst, die inspelen op toekomstige ontwikkelingen: wijkondernemingen, zorgcoöperaties, ruilwinkels. Het zijn initiatieven waarin mensen, kleinschalig, meer greep krijgen op de economie. Niet de grote economie van de globalisering, maar wel de kleine economie van hun eigen wijk. Het gaat om initiatieven die openingen biedt naar een andersoortige economie, de economie van het genoeg, duurzaamheid, langzaamheid, coöperatie, zorgzaamheid. Het gaat om initiatieven die recht doen aan mensen die zorg dragen voor levensarbeid, waaronder opvoeding en zorg. Het gaat om initiatieven die stoelen op collectieven, op vitale gemeenschappen, waarin mensen medeproducent zijn van de diensten waarvan ze gebruik maken.

Kunnen er opnieuw groepen opstaan die hun werk, hun bijdrage aan de samenleving, erkend willen zien, materieel en immaterieel? Zou de steeds omvangrijker groep kunnen zijn van mensen die zorg verlenen, vrijwillig, vanuit levensnoodzaak (mantelzorg), vanuit uitkeringsdwang (tegenprestatie)? Zouden deze mensen nieuwe, kleinschalige, collectieven kunnen vormen, die de basis vormen voor

de bouw van een lokale vervanger van de verzorgingsstaat die door mensen zelf gedragen en georganiseerd wordt (een verzorgingsstaat als het ware)?

Het zijn kleine initiatieven. Toch is het verantwoord daaraan hoop te ontleen, hoop op een verandering van de samenleving. Waarom? Omdat het initiatieven zijn die aangeven dat er een andere tijdgeest ontstaat. Deze initiatieven hebben de tijdgeest mee, het algemeen klimaat van denken en doen.

In de jaren 60/70 van de vorige eeuw was iedereen sociaal-democraat: iedereen dacht en handelde in termen van de 'staat'. Iedereen, tot en met de VVD toe. Iedereen legde zijn/haar eigen accenten, maar de grote beweging was sociaal-democratisch.

Dertig jaar later, in de jaren 90, is iedereen in denken en doen neo-liberaal geworden. Iedereen, tot en met de SP toe. Iedereen denkt en doet vanuit het individu. Iedereen legt eigen accenten, maar het denken en doen van een ieder wordt beheerst/gestuurd door de grammatica van het neo-liberalisme, de Ik bv.

Weer dertig jaar later, rond 2020, zal het denken en doen bepaald worden door de tijdgeest van het gemeengoed, de commons, de vitale gemeenschappen. Iedereen zal denken en doen in termen van gemeengoed. Iedereen zal eigen accenten leggen, maar de grote beweging zal er een zijn van denken en doen in termen van gemeengoed, van vitale zorgende gemeenschappen. Die tijdgeest is nu al aan het werken. Het is zaak dat progressieve bewegingen die oppakken en een eigen invulling geven aan de komende grammatica van het gemeengoed.

Deze kleinschalige initiatieven zijn niet van de overheid en niet van de markt. Ze bewegen zich op een tussenterrein, het openbaar domein van actieve burgers. Deze initiatieven zijn heel divers, maar ze hebben enkele centrale kenmerken gemeen:

1. Ze proberen antwoorden te geven op problemen waarop in de traditionele domeinen geen passende antwoorden (meer) gegeven worden. Ze bewegen zich in de tussenruimte tussen het domein van de markt en het domein van de staat.
2. Ze stellen maatschappelijke doelen centraal, maar zijn desalniettemin ondernemingen die (op termijn) economisch moeten renderen.
3. Ze worden gedragen door belanghebbenden, door mensen die een (ideeel of economisch) belang hebben bij hetgeen geproduceerd wordt
4. Ze worden bestuurd door of namens de leden
5. Ze zijn kleinschalig

Raf Janssen